

Cephus grylle

Tobisgrissla

Fåglar

NE NA LC DD **NT** VU EN CR RE

Nära hotad (NT)
A2ace

Klass: Aves (fåglar), **Ordning:** Charadriiformes (vadarfåglar), **Familj:** Alcidae (alkor), **Släkte:** *Cephus*, **Art:** *Cephus grylle* - tobisgrissla (Linnaeus, 1758) **Synonymer:** *Alca Grylle* Linnaeus, 1758

Kännetecken

I häckningsdräkt sotsvart med iögonenfallande, ovala, vita vingfläckar på vingens ovansida och korallröda ben och fötter. Tobisgrisslan är en liten alka i storlek ungefär som en rapphöna och tydligt mindre än tordmule och sillgrissla. I vinterdräkt är den vit på huvud, hals och undertill, men de vita vingfälten är även denna årstid tydliga. Ungfågeln ger ett mer gråspräckligt intryck. Karakteristisk flykt med svirrande vingslag. Besöker land endast i samband med häckningen.

Utbredning och status

Tobisgrisslan är en marin art med nordlig och nästan cirkumpolär utbredning. Häckning förekommer mycket långt norrut medan de sydligaste förekomsterna i Europa finns på Irlands sydkust. I Sverige häckar tobisgrisslan uteslutande längs kusterna och nästan undantagslöst på öar. Den saknas som häckande längs Skånes moränkuster och på Öland och är ytterst fåtalig i Blekinge. På Västkusten tycks beståndet vara stabilt eller svagt ökande och totalt konstaterades 637 par 1993-94. Tobisgrisslan har under de senaste decennierna minskat kraftigt i antal längs kusten av Småland-Uppland. I Småland finns endast enstaka par kvar och Östergötland några tiotal. I Stockholms skärgård, som 1975 uppskattades hysa cirka hälften av det svenska beståndet, har antalet minskat från 5 300 till uppskattningsvis 1 200 par 1999, dvs. 78% minskning. I gengäld har arten ökat kraftigt i antal i norra delen av Bottenhavet och i Norra Kvarken som tillsammans numera hyser merparten av det svenska beståndet. Dessa öknings kompenseras dock ej fullt ut minskningen i egentliga Östersjön - total minskning i Sverige under de senaste 20 åren är drygt 20%. Det svenska beståndet uppskattas till 11000 par (10000-12500). Denna skattning innefattar en mindre del icke häckande par. De svenska tobisgrisslorna utgör cirka en tiondel av det europeiska beståndet.

Ekologi

I skärgårdarna förekommer tobisgrisslan främst på öar i ytter- och mellan-skärgården. Utanför skärgårdsområden fanns den tidigare ofta ända in till fastlandskusten. Genom minkens invandring har kustnära tobiskolonier försvunnit på många håll och arten trängts ut alltmer mot ytterskärgård eller öar långt ut från fastlandet. Kvarvarande förekomster nära fastland omges ofta av vidsträckt öppna vattenområden. Häckar i kolonier eller med enstaka par. Kolonierna består vanligen av några få - hundratalet par, men i Norra Kvarken kan enstaka kolonier överstiga 1 000 par. Monogam med flerårig parbildning och mycket hög boplatstrohet. Häckar tidigast vid två års ålder, men flertalet par startar något eller några år senare. Arten har kortare livslängd än tordmule och sillgrissla. Tobisgrisslan kräver för sin häckning områden som är fria från rovdäggdjur, vilket medför att häckning nästan uteslutande sker på öar. De få fastlandshäckningar som rapporterats har skett i svårtillgängliga bergsstup. De två äggen läggs väl skyddade i håligheter under stenar, i sprickor eller undantagsvis under ilandflutet trävirke eller i håligheter i jordtäcket. Äggen värps i maj, ruvas 28-29 dygn och ungarna stannar i boet i cirka 35 dagar tills de är helt flygfärdiga och utrustade med ett pråktigt fettlager. Därefter överges de av föräldrarna och efter några dagars svältande tar de sig, troligen i skymningen, ner till vattnet och lär sig söka föda på egen hand. Födan utgörs huvudsakligen av bottenlevande fiskar som tas på upp till cirka 30 meters djup. Den viktigaste bytesarten i Östersjön är tånglaken *Zoarces viviparus* och på Västkusten tejustefisk *Pholis gunellus*. Tar även en del kräftdjur, musslor etc. Genom sitt födoval blir tobisgrisslan en mera kustbunden art än sillgrissla och tordmule. Östersjöpopulationen övervintrar i södra och mellersta delen av Östersjön, varvid många ungfåglar uppehåller sig på grundområden med 10-30 meters djup på avsevärt avstånd från land. Västkustens tobisgrisslor flyttar i stor utsträckning till danska farvatten i Kattegatt och runt öarna.

Hot

Predation av mink och oljeutsläpp är sannolikt de största hoten mot svenska tobisgrisslor. Minken har kraftigt decimerat de häckande bestånden i täta skärgårdar främst på svenska ostkusten. Åtskilliga exempel på lokalt utdöende föreligger och situationen i Småland indikerar risk för regionalt försvinnande. En fortsatt spridning och beståndstillväxt av mink längs Norrlandskusten kan på sikt innebära en avsevärd minskning av tobisgrisslorna. Nuvarande kunskap tyder på att minken inte kan etablera sig i de allra yttersta skärgårdarna eller på isolerat liggande öar varför knappast någon risk för storskaligt försvinnande av tobisgrisslan föreligger. Flera oljeutsläpp i övervintringsområden har medfört omfattande dödlighet. Bifångst i olika typer av fiskenät förekommer såväl i häckningsområden som övervintringsområden. Förändringar i fiskbeståndens sammansättning kan förändra födoval och innebära såväl negativa som positiva effekter för tobisgrisslepopulationen. Båtturism bedöms vara ett hot av mer lokal karaktär. Att tobisgrisslor skjuts är numera ett marginellt problem.

Åtgärder

Invandring av mink till öar/ögrupper med skyddsvärda förekomster av tobisgrissla bör förhindras genom fångst och jakt. I områden

där beståndet långsiktigt minskat kraftigt till följd av predation från mink och där inga alternativa häckningslokaler finns är efterhållning enda möjligheten för att vända utvecklingen. Tobisgrisslan accepterar konstgjorda bohåligheter vilket gör det möjligt att förbättra villkoren i områden utanför minkens räckvidd. Bestämmelser mot oljeutsläpp bör skärpas och ökad övervakning komma till stånd. Ett riksomfattande program för återkommande kontroll av beståndets utveckling bör utarbetas och sättas i verket. Tobisgrisslans levnadssätt gör den lämplig som miljöindikator.

Övrigt

Utländska namn - NO: Teist, DK: Tejst, FI: Riskilä, GB: Black Guillemot. Tobisgrisslan är förtecknad i Bernkonventionen bilaga III (skyddade djurarter) och är fredad enligt jaktförordningen (1987:905).

Naturvård

Konventioner: Bernkonventionens bilaga III, Typisk art i 1230 Havsklippor (Boreal region (BOR) och Kontinental region (CON)), Typisk art i 1620 Skär i Östersjön (Boreal region (BOR) och Kontinental region (CON))

Fridlysning: Fridlyst enl. 4 § Artskyddsförordningen. Räknas även som vilt, vilket betyder att den är fredad men kan vara jaktbar enligt jaktförordningen eller jaktlagen.

Litteratur

- Andersson, Å. & R. Staav. 1980. *Den häckande kustfågelfaunan i Stockholms län 1974-75*. Stockholms läns landsting. Regionplanekontoret. Nacka.
- Asbirk, S. 1979. *Tejsten*. Skarv, Holte.
- Aspenberg, P. & Axbrink, M. 1998. Kustfågelinventering. Gävleborgs län 1997-98. *Fåglar i X län* 29: 132-174.
- Bergman, G. 1971. Gryllteisten *Cephus grylle* in einen Randgebiet: Nahrung, Brutresultat, Tagesrythmus und Ansiedlung. *Commentationes Biologicae* 42: 1-26.
- Durinck, J., Skov, H., Jensen, F.P. & Pihl, S. 1994. *Important marine areas for wintering birds in the Baltic Sea*. EU DG XI research contract no. 2242/90-09-01. Ornis Consult report 1994.
- Gaston, A.J. & Jones, I.L. 1998. *The Auks*. Oxford University Press, New York.
- Gezelius, L. 1997. Inventering av kustfågelfaunan i Östergötlands skärgård. *Vingspegeln* 16: 110-123.
- Jönsson, P.E. 1990. Tobisgrisslan i Kattegatt - en stationär havsfågel i ett krisdrabbat hav. *Fauna och Flora* 85: 140-152.
- Larsson, T. 2001. *Häckfågelfaunan i östra Smålands ytterskärgård 1990-2000*. Länsstyrelsen i Kalmar län informerar. Meddelande 2001:21.
- Nettleship, D.N. & Birkhead, T.R. (eds). 1985. *The Atlantic Alcidae*. Academic Press, London.
- Olsson, C. & Wiklund, J. 1999. *Västerbottens fåglar*. Umeå.
- Olsson, V. 1995. Röskären - Östergötlands finaste fågelskär. *Vingspegeln* 14: 126-136.
- Pettersson, J. 1999. *Kustfågelinventering 1999. Sammanställning, analys och förslag till skydd*. Länsstyrelsen i Västernorrlands län. Publikation 1999: 6.
- Åhlund, M. 1996. *Kustfågelfaunan i Göteborgs och Bohus län - beståndsutveckling och effekter av fågelskyddsområden*. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län. Miljöavdelningen 1996: 9.

Författare

Förf. Åke Andersson 2001 © ArtDatabanken, SLU 2010.